

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 2 - Рівне: РДГУ, 2013 – 239 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

of moral gender stereotypes great influence have type of culture, traditions, world view, religious beliefs, characteristic for certain epoch and a certain society, MMC (the mass media).

The author of this article found out, that through moral gender stereotypes ideas are fixed and transmitted from generation to generation. Ideas about normative one and obscene behavior of men and women, about which moral qualities they must possess, to comply the image of "a real man" and "a real woman" and etc., that the moral gender stereotypes are making a significant contribution to the fixing and substantiation of the existing in society gender roles.

Key words: *definition, stereotypes, moral stereotypes, moral gender stereotypes, gender roles, masculinity, femininity.*

УДК 159.923

В.М. ЯМНИЦЬКИЙ

СУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ЖИТТЄТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. *У статті на основі теоретичного аналізу наукової літератури розкрито роль суб'єктності як системоутворювального параметра життєтворчої активності особистості.*

Ключові слова: *особистість, активність, життєтворчість, суб'єктність, рефлексія.*

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах реформування всіх сфер життєдіяльності суспільства та модернізації системи освіти значною мірою зростають вимоги до виявлення творчого потенціалу особистості. Необхідною вимогою сучасності є загальне підвищення темпів життя людини і суспільства, швидкоплинність процесів зовнішнього й внутрішнього оновлення, зростання рівня технологічної складності професійних сфер: прискорюються не тільки процеси соціального життя, – а й процеси оновлення соціального досвіду. Успішність самореалізації людини у соціумі за таких умов залежить насамперед від усвідомлення себе суб'єктом активності, життєтворчості. З особливою гостротою у цьому зв'язку постає проблема психолого-педагогічного забезпечення соціальної, професійної, життєвої компетентності дорослої особистості, що здатна виявляти високий рівень творчої продуктивності, свідомості, конкурентоспроможності (О.Бодальов, О.Деркач, Ю.Кулюткін, Л.Орбан-Лембрик, М.Рибніков, О.Степанова, Г.Сухобська та ін.). Наявність суперечностей, що виникли між потребою реалізації завдань оновлення життєдіяльності суспільства, модернізації освіти дорослих, та відсутністю належного наукового забезпечення проблеми розвитку життєтворчої активності особистості привертають увагу до дослідження проблеми розвитку життєтворчої активності особистості.

Метою статті є розкриття потенціалу суб'єктності у просторі життєтворчості особистості.

Виклад основного матеріалу. Нами було започатковане дослідження означеної проблеми, провідними напрямками якого виступили: з'ясування психологічного змісту поняття життєтворчості особистості, визначення й описання внутрішніх і зовнішніх психологічних чинників життєтворчості, розробка психологічних засад «життєтворчої активності особистості» як психологічної категорії, визначення її процесуально-динамічних особливостей й психологічних механізмів.

Життєтворчість особистості розглядається нами як процес реалізації цільових та смислових аспектів власного життя, регламентований мотивацією надлишку на підставі цілісності виявлення адаптивної, творчої та суб'єктної активності [9,10]. Феноменологія життєтворчості охоплює широкий проблемний простір, представлений трьома вимірами: *потенційним* (кризи особистості), *актуальним* (життєтворчість), *граничним* (метадіяльнісний рівень активності, інобуття). Потенційний рівень дозволяє висунути припущення щодо регламентації процесу розвитку життєтворчості особистості переживаннями відповідного типу кризи. Актуальний вимір дозволяє висунути припущення щодо існування відмінностей між типами життєтворчості особистості та розрізнити відповідно життєтворчість: зорієнтовану на адаптацію, на творчість або на розвиток суб'єкта (саморозвиток). Граничний рівень стає можливим на підставі реалізації актуального в повному обсязі й характеризується реалізацією власної унікальності у формі культуротворчості [9,12].

Критерієм життєтворчості як "творення життя" є цілісність виявлення творчості людини в трьох напрямках: продуктивному (результатах активності особистості), суб'єктивному (у розвитку суб'єктного світу особистості), і соціальному (відбиття в життєвих світах інших людей). Життєтворчість спрямована на постійну реалізацію та розвиток духовних потреб людини, її прагнення до самоактуалізації. Особистість у цьому процесі виступає як зріла, адаптована, розвинена індивідуальність, яка акмеологічно виявляє особливу спрямованість розвитку [10]. За даними дослідження, пріоритетним напрямом аналізу явищ життєвої проблематики особистості виступає їх розгляд із позицій категорії активності. При цьому активність ми розуміємо як одну з найважливіших загальних властивостей особистості, яка проявляється в діяльності, у процесі взаємодії з оточуючим середовищем і виступає енергетичною мірою діяльності [11]. Провідними модальностями з позицій розгляду феномену життєтворчості особистості є адаптивна, продуктивна й суб'єктна активність.

В цьому контексті метою статті є з'ясування особливостей суб'єктності особистості, визначення ролі та місця суб'єктної активності як складової активності життєтворчості.

Проблема людини як суб'єкта власної діяльності, здатного цілеспрямовано перетворювати життя як об'єктивну дійсність, здійснювати творчий саморозвиток, досить плідно розробляється вітчизняною психологічною наукою (К.Абульханова-Славська, В.Біблер, І.Бех, А.Брушлінський, Л.Бурлачук, В.Зінченко,

Б.Ельконін, С.Максименко, Ф.Михайлов, Г.Ложкін, В.Петровський, В.Слободчиков, В.Татенко, Г.Цукерман, В.Шадріков, Н.Чепелева та ін.).

У дослідженнях українських учених (Л.Бурлачук, О.Головаха, О.Кронік, О.Коржева, Л.Сохань та ін.) життя розглядається як взаємозв'язок подій з їхніми суб'єктивними переживаннями. Згідно цього підходу, психологічна доля особистості визначається способом переживання життєвих подій. Як зазначає О.Коржева, унікальність людини полягає в її способі активно брати участь у процесі життєдіяльності й тим самими "вибудувати" власне буття, тобто бути його суб'єктом. Авторкою запропоновано концепцію людини як суб'єкта життєдіяльності, згідно якої людина розглядається як її активний учасник, "творець власного життя". Підставою виявлення потенціалу суб'єктності, за О.Коржевою, виступають суб'єкт-об'єктні орієнтації відносно життєвих ситуацій [3].

У психології існує достатньо досліджень, присвячених аналізу феномену суб'єктності внаслідок заснування С.Рубінштейном суб'єктно-діяльнісної парадигми й подальшого його розвитку вітчизняними вченими. Такі дослідження знаходяться в контексті більш широкого антропологічного підходу, у якому підкреслюється єдність людини й світу її існування (А.Арсеньєв, А.Аверін, Б.Ананьєв, М.Бахтін, Л.Виготський, В.Зінченко, С.Ісаєв, В.Келасьєв, В.Слободчиков, В.Чудновський, Е.Фромм та ін.) (цит. за [3:3]).

Класичними в цьому контексті вважаються роботи С.Рубінштейна, де підхід до побудови методологічних категорій психології починався з аналізу категорії «діяльність» і завершувався постановкою проблеми людини, суб'єкта цієї діяльності. Розглядаючи проблему суб'єкта діяльності, він виступав проти знеособлення суб'єкта від діяльності, проти розуміння їх взаємозв'язку як чисто зовнішнього. Суб'єкт не тільки діє, перетворює предмет згідно власної мети, але й виступає в різній якості в процесі та результаті її досягнення, за якого змінюються об'єкт і суб'єкт [5].

Брушлінський А. у ході аналізу категорії суб'єкта наголошує, що саме розгляд людини як суб'єкта допомагає цілісно, системно розкрити її специфічну активність у всіх видах взаємодії зі світом. Із часом дорослішання в житті людини все більше місце посідають саморозвиток, самовиховання, самоформування. Ототожнюючи поняття «суб'єкт» і «суб'єктність», останню автор визначає як системну цілісність усіх складних і суперечливих якостей, яка формується в ході історичного й індивідуального розвитку. Проте він зазначає, що людський індивід не народжується, а стає суб'єктом у процесі спілкування, діяльності та інших видів власної активності [1].

Натомість позиція В.Татенко полягає у тому, що суб'єкт завжди присутній, наявний, і завжди знаходиться у стані самостановлення, самовдосконалення і саморозвитку. На думку українського дослідника, доцільно говорити не про появу суб'єкта, а про онтологічний рівень його виявлення, що визначається системою «субстанціональних інтуїцій» «суб'єктного ядра» людської істоти [6:253-257]. Е.Волкова визначає чотири атрибутивні характеристики суб'єктності: активність, свідомий характер діяльності, самосвідомість та відповідальність як наслідок свободи вибору [2]. Якиманська І. визначає суб'єктність як якість, яка набувається, формується, проте існує внаслідок усталеної в природі життєдіяльності людини, кристалізованої в її потенціях. Авторка акцентує увагу на багатоплановості проявів активності суб'єкта й припускає два напрями її реалізації: пристосувальний і креативний [8].

Отже, одним із найзагальніших і суттєвих проявів суб'єктності людини є її довільно усвідомлена активність, яка забезпечує досягнення значимих для людини цілей. На відміну від суб'єктивності, що розглядається як ціннісний, онтологічний аспект буття людини, суб'єктність виступає змістовно-дійовою характеристикою активності, що наголошує на інтенціональності суб'єкта. Суб'єктність виявляється у відношенні до речей, знаків, подій, явищ, людей і самого себе й проявляється в діях, коли людина перетворює їх в об'єкт цілеспрямованих перетворень: починає аналізувати, комбінувати, використовувати як засоби. Специфічність саморозвитку, самоорганізації суб'єкта в тому й полягає, що в процесі становлення, розвитку людини активність, яка виникає у відповідь на вплив навколишньої ситуації, змінюється власною активністю з пошуку того, що є смислом його життєдіяльності: із чим потрібно вступати у взаємодію й що необхідно перетворювати у власних інтересах. Теоретичний аналіз переходу людини до цього нового рівня взаємодії із зовнішнім світом, представлений у роботах А.Брушлінського, дозволяє визначити суб'єктні прояви людини як спрямованість її свідомості на пошук і визначення задач, засобів їх, успішного розв'язання, узгодження власних прагнень із зусиллями інших людей [1].

Проведений нами аналіз засвідчує, що суб'єктність виступає системною характеристикою особистості. Її провідними властивостями є: цілісність виявлення активності у взаємодії зі світом, свідомий характер діяльності, самосвідомість та відповідальність як наслідок свободи вибору. У контексті аналізу активності життєтворчості наголосимо на таких характеристиках суб'єктності, як можливість реалізації в пристосувальному (адаптація) або креативному (творчість, пізнання) напрямках, спрямованість на самопізнання та саморозвиток, усвідомлюваність активності (рефлексія).

Як зазначив Л.Виготський, принцип, на основі якого розвивалася психологія у ХХ ст., пов'язувався насамперед з досягненням учинкової дії. Цей акт самоогляду завершеної дії по суті є її рефлексією. Ідеться про рефлексію - термін, що в перекладі з латини означає "повернення назад" із метою заглиблення в те, що відбулось, і на основі цього - пізнання найпотемніших глибин буття через активність людини. У рефлексії здійснюється поворот духу до "Я" (як до центру дії) та його мікрокосму, стає можливим освоєння звершеного. У результаті цього відбувається формування внутрішнього світу людини, вона дістає можливість усвідомити себе, здійснити самопізнання як акт, через який розкривається суб'єкт, який є знаряддям самопізнання світу.

Рефлексія, як вона виступає в історії філософії та психології, є певна акція, спрямована на усвідомлення власних дій людини, розкриття їхніх канонів, а також законів, що постають в об'єктивній дійсності. Зважаючи на це, рефлексія має на меті досягти ясності в ставленні людини до себе й світу - визначити стратегію своєї поведінки. Рефлексію зазвичай розглядають у тісному зв'язку з поняттями самосвідомості та Я-концепції. Однією із провідних тенденцій розвитку особистості в сучасних умовах є розширення й диференціація внутрішнього контролю найрізноманітніших форм її поведінки. У комплексі проблем внутрішньої активності суб'єкта важливе місце посідають проблеми розвитку внутрішнього контролю, самосвідомості, саморегуляції поведінки, визначення їхніх джерел і генезису, питання саморозуміння, самопізнання, самовиховання. Психологічний аспект дослідження проблеми самосвідомості, нерозривно пов'язаний з її філософським аспектом, припускає розкриття специфіки самосвідомості як особливого процесу людської психіки, спрямованої на саморегулювання особистістю своїх дій у сфері поведінки й діяльності на основі самопізнання й емоційно-ціннісного ставлення до себе, до власного «Я». Поняття «рефлексія» розглядається А.Петровським, М.Ярошевським у двох значеннях: 1) як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, яке припускає особливу спрямованість уваги на діяльність власної душі й вимагає достатньої зрілості суб'єкта; 2) осмислення суб'єктом, чому і якими засобами він справив певне враження на партнера [4:690]. Для досліджень, предметом яких є вивчення особистісного аспекту рефлексії, є властивим розуміння рефлексії як процесу осмислення особистісних змістів (психічних образів, з якими отожднює себе «Я»), що обумовлює їх зміни й породжує новоутворення особистості (І.Бех, М.Боришевський, О.Захарова, М.Кулюткін та ін.).

Отже, *рефлексію* ми будемо розуміти: як акт усвідомлення власних дій людини з метою розкриття їх причин, пізнання інших психічних явищ і законів об'єктивної дійсності; як визначальну людську властивість, здатність відтворити себе як носія свідомості. У цьому зв'язку вимагає спеціального розгляду такий психологічний чинник життєтворчої активності, як *пізнання*, отриманий нами на підставі аналізу феноменології психологічного конструкту життєтворчості. У контексті дослідження проблеми суб'єктної активності він відіграє важливу роль, отже, розглянемо його докладніше. Як засвідчив аналіз словникових джерел, термін пізнання має дуже широке трактування. Його використовують стосовно процесів мислення, міркування, проникнення у проблему тощо з метою позначення певного класу дій абстрактного характеру: інтуїції, інсайту, уявлення, прогнозування, знаходження розв'язку. Так, у філософському словнику І.Фролова пізнання визначається як суспільно-історичний процес творчої діяльності людей, що формує їхні знання, на підставі яких виникають цілі й мотиви дій. Пізнання є особливим видом духовної діяльності, пов'язаною з породженням нових смислів, нових напрямів прикладення творчих зусиль людини [7:368-369].

У психології зазвичай використовують поняття *пізнавальної активності*. Ця категорія є однією з найактуальніших у дослідженні природи психіки, психічного розвитку, свідомості, пізнавальних і творчих можливостей особистості. Так, О.Леонтьєв визначає пізнавальну активність як стан готовності до пізнавальної діяльності, що «передєє діяльності та породжує її». Вчені (А.Брушлінський, М.Лісіна, О.Матюшкін, С.Рубінштен та ін.) джерелом розвитку пізнавальної активності вважають пізнавальну потребу, яка, у свою чергу, стимулюється низкою протиріч. Серед них: незбігання думки про предмет із самим предметом (С.Рубінштейн); невідповідність між висхідними умовами і вимогами завдання (А.Брушлінський); невідповідність звичних способів дії, що використовуються особою, вимогам задачі (О.Матюшкін); незбігання екстраполяційних характеристик чуттєвих вражень з тими, що були реально одержані (С.Смірнов); суперечлива невідповідність реального й ідеального станів індивіда (С.Субботський). Здібність до самостійного виявлення суперечностей є свідченням активності особистості, проявом її творчих потенцій (К.Абульханова-Славська, Д.Богоявленська та ін.). Означені протиріччя розв'язуються у процесі різних видів пізнавальної діяльності. Пізнавальна ж діяльність розуміється як сукупність певним чином пов'язаних дій (операцій), спрямована на одержання істинних знань про об'єкт (С.Рубінштейн).

Як впливає з проведеного нами попереднього аналізу, пізнавальна активність безпосередньо співвідноситься з іншими видами активності (О.Агафонов, А.Брушлінський, Б.Весна та ін.). При цьому її взаємозв'язок з адаптивною активністю описує варіанти незахисної, творчої адаптації, творчих адаптаційних стратегій, самоактуалізації як кінцевої мети адаптації (Н.Мельникова, А.Налчаджян, Є.Торчинська); з суб'єктною - вказує на розвинену самосвідомість суб'єкта активності; з продуктивною - на спільне джерело розвитку (пізнавальні потреби) і процесуальну подібність (за принципової відмінності у характері кінцевого продукту: результатом продуктивної активності є здебільшого матеріальний або інтелектуальний продукт, пізнавальної – ідеальний, буттєвий). В контексті нашого дослідження активність пізнання виступає провідним видом метасоціального, метадіяльнісного (граничного) виміру життєтворчості – інобуття, пов'язаного з особливою духовною діяльністю людини у напрямку породження нових смислів.

Ми вважаємо, що врахування спрямованості, незалежності, складного нелінійного характеру зв'язку між означеними факторами активності на особистісному й процесуальному рівнях та симультанності на рівні функціонування психіки створює передумови для переосмислення значення кожного з її видів у процесі життєтворчості особистості й дозволяє перевести подальший аналіз і дослідження проблеми в площину розгляду її життєтворчої активності. На нашу думку, найбільш адекватно уявлення щодо взаємозв'язку й поєднання провідних типів активності життєтворчості можуть бути репрезентовані на рівні виділення специфічної категорії – *життєтворчої активності* як активності найвищого, суб'єктного рівня.

Зважаючи на те, що процес життєтворчості є цілісною реалізацією всіх потенціалів особистості творця, акмеологічним виявом його буття, під *життєтворчою активністю* ми будемо розуміти особливий,

інтегральний вид активності особистості, що складає симультанну єдність її адаптивного, продуктивного, суб'єктного та пізнавального типів, і характеризується цілісністю виявлення на предметному, когнітивному, соціальному й духовному рівнях прояву. З таких позицій життєтворча активність розглядається нами як активність суб'єкта життєтворчості, який свідомо реалізує цільовий або смисловий аспект цілісного буття відповідно до власного творчого задуму.

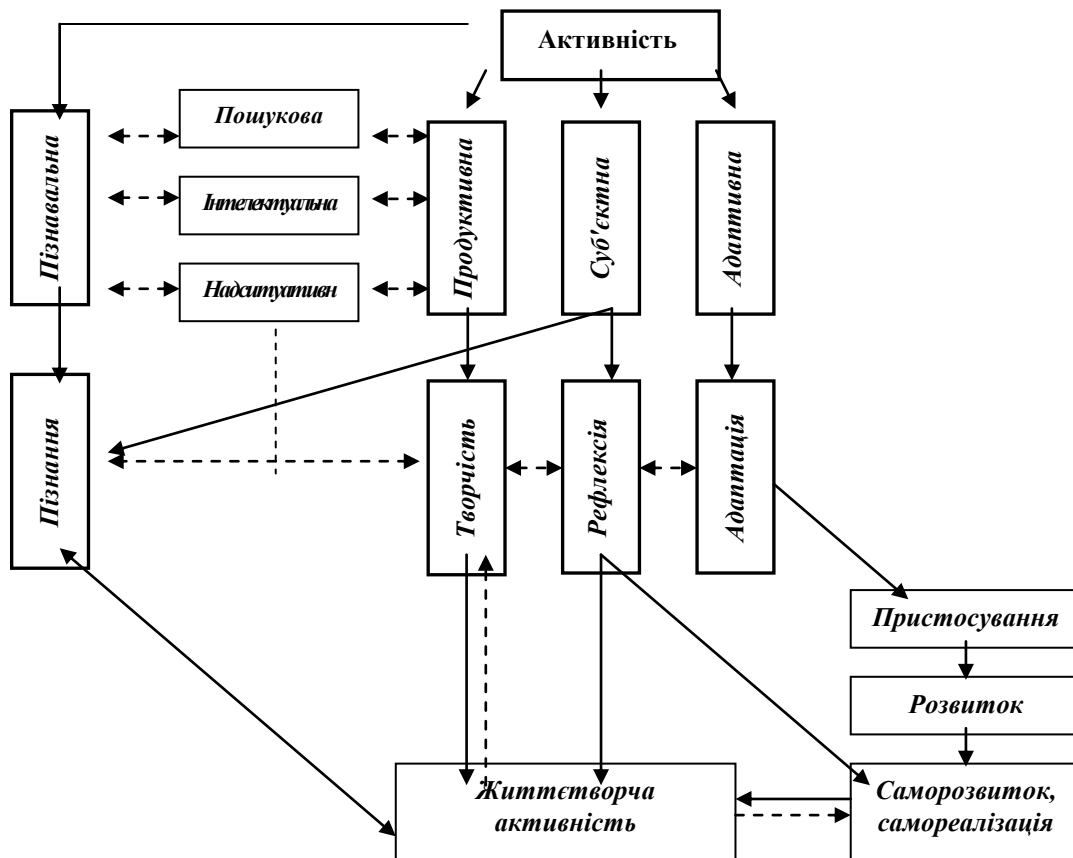

Рис. 1. Життєтворча активність як інтегральний вид активності

Запропонований підхід дозволяє розглядати життєтворчу активність особистості як сполучну ланку, крізь яку, за наявності рефлексії, здійснюється взаємозв'язок між процесами адаптації й творчості на рівні самореалізації (саморозвитку, самоактуалізації) як кінцевої мети адаптаційних процесів, з одного боку, та творчості як інтегральної характеристики життєвої активності – з іншого (див. рис. 1).

Висновки. Отже, суб'єктну активність ми розуміємо як тип активності, зорієнтований на усвідомлення особливостей власної взаємодії зі світом, який характеризується свідомим характером діяльності, відповідальністю, спрямованістю на самопізнання та саморозвиток.

У контексті аналізу життєтворчості визначальними виступають такі характеристики суб'єктності, як активність, можливість реалізації в пристосувальному (адаптація) або креативному (творчість, пізнання) напрямках, усвідомлюваність (рефлексія), що дозволяє розглядати її як системоутворюючий параметр життєтворчої активності.

Список використаних джерел:

1. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «Модэк», 1996. – 392 с.
2. Волкова Е.Н. Субъектность как интегративное свойство личности педагога: Дисс. канд. психол. наук. – М., 1992. – 46 с.
3. Коржова Е.Ю. Психологическое познание человека как субъекта жизнедеятельности. – Автореф. дисс...докт. психол. наук. – СПб., 2002. – 43 с.
4. Краткий психологический словарь // Под ред. А.В.Петровского и М.Г.Ярошевского. – Ростов-на-Дону, 1998. – 512 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – В 2 т. – М., 1989.
6. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении. К.: Просвита, 1996. – 404 с.
7. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
8. Якиманская И.С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников // Вопр.психол. – 1994. – № 2. – С.46-49.

9. Ямницький В. Психологія життєтворчої активності особистості: Монографія. – Одеса: СВД Черкасов М.П., Рівне: РДГУ, 2004. – 360 с.
10. Ямницький В. Життєтворчість як психологічна категорія // Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України “Наука й освіта”. - № 3-4. Одеса, 2002. - С. 61-64.
11. Ямницький В. Феномен і психологічні особливості життєтворчої активності // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського. - Випуск 3-4. - Одеса, 2004. - С. 80-89.
12. Ямницький В. Життєтворчість особистості: системний підхід // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – Збірка наукових праць Східноукраїнського державного університету ім.В.І.Далі. - № 3 (11). – Луганськ, 2005. – С. 10-19.

Резюме. В статті розглядаються сучасні психологічні підходи до аналізу категорії суб'єктності. Обґрунтовано підхід до розуміння суб'єктної активності як системообразуючого параметра життєтворчої активності особистості.

Ключові слова: *особистість, активність, суб'єктність, життєтворчість, рефлексія.*

Summary. Modern psychological approaches to analysis of the Subjectivity category are considered in article. The approach to understanding the Subjectivity activity as systemforming parameter of Life Creation Activity of Personality motivated.

Key words: *identity, activity, subektmost, zhiznesozedanie, reflection.*

УДК 159.952:37.011.31

Н.В. АНДРІЯШИНА

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО РОЗВИТКУ УВАГИ УЧНІВ ЯК СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті розглядається проблема психологічної готовності майбутніх педагогів до розвитку уваги учнів, яка розкриває основні теоретичні проблеми психології уваги в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, проблему психологічної готовності до професійної діяльності. На основі проведеного дослідження представляються результати вивчення психологічної готовності до розвитку уваги учнів школи, вибудовуються перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *соціалізація особистості, розвиток особистості, увага, розвиток уваги, властивості уваги, види уваги, психологічна готовність, педагогічна діяльність, педагогічний процес.*

Успішність функціонування особистості в соціумі потребує вироблення таких індивідуально-психологічних її особливостей, які б відповідали сучасному розвитку суспільства та адекватній адаптації в ньому. Проблема соціалізації особистості є надзвичайно актуальною, стає предметом міждисциплінарного вивчення, де психологія має провідну роль. Психологічна наука трактує соціалізацію як процес становлення особистості, її навчання, розвитку, засвоєння соціальних норм, цінностей, установок, зразків поведінки, належних певному суспільству. Соціалізація передбачає засвоєння тих форм взаємодії, які формуючи особистість, надають їй нового соціального статусу. Отже, соціалізація виробляючи навички соціальної взаємодії, стає процесом культурної адаптації і інтеріоризації особистості. Беручи до уваги педагогічний процес, можна говорити про розвиток особистості педагога через взаємодію з учнями. Така взаємодія може бути розглянутою в різних аспектах, одним з яких є розвиток індивідуальних характеристик учнів, а зокрема уваги, як необхідного елементу успішного навчання школярів.

Метою нашої роботи є вивчення готовності майбутнього вчителя до розвитку уваги учнів в процесі навчання, як форми розвитку особистості педагога в процесі його соціалізації.

Дослідження уваги, проведені К.Д.Ушинським, Л.С.Виготським, О.М.Леонтьєвим, М.Ф.Добриніним, О.О.Ухтомським, П.Я.Гальперініним, І.В.Страховим стосуються виникнення, структури, засобів розвитку уваги особистості на різних вікових етапах, ролі уваги в навчанні, спілкуванні та зміні особистісних характеристик [1,7,2,8,5,6]. Цікавим є питання про місце уваги у комунікативному компоненті навчання, що обумовлене її роллю у спілкуванні учня з учителем та ровесниками, учителя з учнем і класом при формуванні взаємної поваги між членами родини, класу, людьми. О.В.Скрипченком та іншими, переважно у теоретичному плані, розкривається роль уваги при формуванні в учнів умінь вести дискусії, в яких беруть участь члени групи, класу[3,4]. У працях В.В.Власенка є деякі гіпотези, пов'язані із місцем уваги у механізмі спілкування в системі учитель-учень, учень-учитель, батьки. Розвитку уваги в науковій літературі присвячено багато робіт, проте характеристика психологічної готовності майбутнього педагога до розвитку уваги учнів не висвітлена. Психологічна готовність є складовою загальної готовності до дії, що визначається психологічними факторами, а загальна готовність є комплексним утворенням, що складається з установок, знань, вмінь, навичок і мотивів діяльності. Теоретична, практична та психологічна готовність педагога до професійної діяльності є змістом та результатом освітнього процесу вищого навчального закладу по підготовці майбутніх вчителів.

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Феномен просоціальності як новий аспект психологічного аналізу.....	4
Гошовський Я.О. Просоціальні стратегії депривованої особистості у контексті її вітагенної активності.....	8
Коваленко А.Б. Проблеми сучасної сім'ї очима підлітка	12
Литвиненко С.А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації.....	16
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Концепція соціального інтелекту особистості	19
Петренко О.Б. Дефініція і сутність поняття “моральні гендерні стереотипи”.....	23
Ямницький В.М. Суб'єктність та чинники життєтворчої активності особистості.....	27
Андріяшина Н.В. Психологічна готовність до розвитку уваги учнів як соціалізація особистості майбутнього педагога	31
Атаманчук Н.М., Пасічніченко А.В. Аналіз наукових підходів до вивчення розвитку самооцінки дошкільника як основного компоненту в структурі самосвідомості.....	33
Безлюдна В.І. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства	36
Борейчук І.О. Структура образу «чужого» в студеському середовищі	40
Бубряк Т.Ю. Моделі логічних рівнів Роберта Ділтса у процесі становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	44
Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки	47
Главінська О.Д., Хупавцева Н.О. Становлення я-концепції в просторі професійного самовизначення молоді	52
Гошовська Д.Т. Моральна самооцінка як базовий компонент самоусвідомлення у процесі ревіталізації особистості.....	54
Демчук О.О., Артемова О.І. Структурні компоненти креативної компетентності майбутніх психологів	57
Джеджера К.В. Комунікативний досвід особистості як умова ефективного спілкування.....	59
Джеджера О.В. Емоції та емоційні переживання як предмет наукового дослідження: історичний аспект.....	63
Добровольський С. Життєтворчість як основа соціально-психологічного становлення особистості	67
Євдокимова Н.О., Лановенко І.І. Психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів.....	72
Зінченко А.В. Життєстійкість як основа ефективної соціальної адаптації хворих на епілепсію	76
Козачук С.А., Портяна О.В. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми пізнавальної активності.....	79
Комар Т.В. Допомога іншим як психологічний засіб розвитку особистості	83
Корнієнко І.О. До проблеми індивідуалізації стратегій життя особистості.....	87
Корчакова Н.В. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки.....	90
Кривубий О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів	95
Кривошишина О.А. Особливості взаємодії свідомого та несвідомого рівня психіки творчої особистості	98
Крюкова Л.В. Корекція емоційної сфери молодшого школяра як основного чинника адаптації у соціумі	102
Кулаков Р.С. Самооцінка та рівень домагань як психологічні детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	105
Марциновський В.П., Куцоконь Л.П., Рудь О.Г., Гусаковська Т.М. Психофізіологічні та вікові особливості сприйняття часу та уваги дітей	109
Матласевич О.В. Психологічна профілактика адиктивної поведінки молоді в світлі християнського світогляду	112
Моїсєєва О.С. Психологічні чинники становлення професійної культури вчителя іноземної мови у процесі соціалізації	116
Набочук О.Ю. Теоретико-методологічний дискурс у проблему типів екологічної свідомості особистості	119
Назаревич В.В. Психологічні атрибути гандикапності в осіб із психофізіологічним потребами	123
Наконечна М.М. Просоціальна активність як чинник становлення внутрішнього світу людини	127
Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку.....	132
Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О. Роль особистісного та соціального досвіду в процесі розуміння літературних текстів.....	136
Павелків В.Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці	139
Папуча М.В. Шляхи подолання редуційних процесів у сучасній психології.....	143
Петренко В.Є. Психологічна корекція тривожності у старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів	149
Поліщук В.М. Базовий симптомокомплекс кризи входження в дорослість	152
Поліщук С.А. Вплив процесів старіння на особливості реагування людини на стрес	155
Рудюк О.В. Проблеми професійної соціалізації безробітної молоді	158
Рудь Г.В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків	161
Созонюк О.С. Психологічний аналіз розвитку комунікативних здібностей у студентів - майбутніх педагогів.....	166
Співак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості	170

Ставицька О.Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу	174
Хоржевська І.М. Емпатійні прояви у дитини підліткового віку	179
Цуканова М.С. Уявлення сучасної молоді про нормативну та просоціальну поведінку: психологічний аналіз	182
Щербан Т.Д. Психологічно-емоційна стійкість вчителя як основа професійної компетентності	185
Яцюк Н.О. Концепція іншої людини як детермінанта просоціальної поведінки	189

Доробки молодих науковців

Васильченко А.В. Детермінанти виникнення та переживання заздрощів у юнацькому віці	193
Вознюк Ю.С. Становлення самоствердження особистості на різних вікових етапах	197
Воронова О.Ю. Емоційно-психологічний компонент професійного становлення майбутніх працівників дитячих навчальних закладів	200
Демянюк О.Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів	204
Журавель А.В. Ресурси студентської інтервізійної групи у формуванні готовності майбутніх психологів освіти до здійснення ними професійної кар'єри як психолога-консультанта	209
Кириченко Н.А. Особливості формування цільових орієнтацій у життєвих проектах юнаків	213
Кулакова Л.М. Психологічні особливості розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці ...	216
Курдибаха О. М. Психологічні основи гендерної соціалізації підлітків	221
Лендел М.І. Проблеми етнічної толерантності у психології	224
Мельник І.Я. Емоційно-оцінний компонент просоціальної поведінки у молодшому шкільному віці	226
Новік Л.О. Імідж як один з механізмів соціалізації особистості	229
Покотило Г.О. Недоліки соціалізації як чинники формування девіантної поведінки підлітків	232
Відомості про авторів	236

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 2

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 02.12.2013 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № [REDACTED] Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та педагогічної психології
(к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 2. – Рівне:
РДГУ, 2013. – 239 с.**

ISBN 966—7281 —07—8.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88